

Písanie znamená rozmýšľanie

Vojna preveruje priateľstvá, hovorí slovensko-švajčiarska spisovateľka, vojnová reportérka a publicistka
Irena Brežná.

Daniela Balážová

„Doma je tam, kde človek môže frflať,“ napísali ste v knihe *Nevdálna cudzin(k)a. Na čo by ste frflali na Slovensku?* Chýba mi tu disciplína ducha, chýba mi potešenie z ozajstnej debaty. Ľudia sú síce zhovorčiví, ale majú sklon k monológom. Oblubujú vlastné dogmy. Chápem, že je pohodlnejšie ísť vychozenými cestičkami. Dať sa zneistiť novou myšlienkou a preveriť si ju, to si vyžaduje energiu. Zamyslieť sa nad pozíciou druhého človeka, získať odstup, nebať sa vyjadriť vecnú kritiku a spoločnými silami sa uberať za poznáním. Cením si rozhovor, ktorý rozširuje horizont a ide do hĺbky. Kritické myslenie, samozrejme, nie je spochybňovanie v štýle „ja som proti vláde, mainstreamu, neverím médiám“. Na Slovensku sme v demokratickom priestore, sú tu slobodné médiá, značná transparentnosť. Želám si, aby sa viac pestoval analytický duch, a to znamená opierať sa o fakty a priznať si aj to, že niečo neviem, ale pokúsím sa to zistiť, no nie spôsobom „jedna pani na facebooku povedala a to je teraz pravda“.

Chýba nám kvalitnejšie vzdelávanie? Keď deti v škole nie sú vedené k tomu, aby rozlíšili blud od serióznej informácie, potom ako dospelí v tom nemajú tréning. Nezvykli si na intelektuálne stratégie, ktoré sú potrebné na zorientovanie sa v zložitom svete, ľahko sa dajú obalamutiť, veria aj najabsurdnejším a nebezpečným klamstvám. A sami sa

putová, ktorú si veľmi vážim. Slovensko je v NATO a EÚ, to sú silné záruky na udržanie si demokracie. Ľudí nasiaknutých ruskou propagandou som tu zatiaľ stretla iba zopár. Mám prikrášenú mienku o tejto krajine. Vlni na jednom podujatí vo Švajčiarsku mi jeden docent z univerzity v Bazileji povedal: „Vy ste zo Slovenska? Tam je veľa podporovateľov Putina.“ Ja som sa naňho osopila, že Slovensko nepozná a má voči nemu predsudky. Zaskočený mojou reakciou podotkol, že to čítal vo švajčiarskych novinách. Nechcela som tomu veriť. Teraz sa dozvedám, že v tomto smere je to tu oveľa horšie ako napríklad v Česku. Má to do činenia s akousi chronickou trucovitosťou? Ide o ľudí, ktorí sa cítia bezmocní, chcú sa oprieť o silného vodcu, odovzdať mu zodpovednosť, aby ho potom mohli zo všetkého viniť? Súvisia tieto nálady aj s tým, že ľudia sa v strachu pred vojnou preventívne utiekajú k agresorovi, aby si ho naklonili? Zažila som v Rusku, ako chválili Putina - konečne máme silného vodcu. Jedna staršia diváčka na literárnom festivale v Krasnojarsku sa hrdzo vzpriamila, keď to povedala. Pripadala si dôležitá a v bezpečí. Inak bola srdečná, chcela mi ukázať mesto a okolie, ale po jej výroku som nemala chuť na výlet.

Ste autorkou knihy o zločinoch Ruska spáchaných v Čečensku. Ako sa cítite pri spochybňovaní pomoci Ukrajine?

S jednou priateľkou som dokonca prerušila kontakt. Aj na Západe sú hlasy, ktoré hovoria - prečo im máme zase poslať zbrane namiesto toho, aby sme sa zasadzovali za mierové rokovania? Aj tam počuť, hoci omnoho menej ako tu - „vojnou vyprovokovalo NATO, je to demonizácia Ruska; vraj konflikt nie je taký jednoznačný, pravda je niekde uprostred.“ Priznám sa, cítim sa pri tom čudne. Veľakrát som bola na reportážach v Rusku a na Ukrajine, štyrikrát ako vojnová reportérka v Čečensku, viem po rusky, denne sledujem

správy, expertízy, komentáre v ruštine, slovenčine, angličtine, nemčine, vo francúzštine. A potom mi niekto vyčíta, že som netolerantná k názoru o spoluvine či dokonca vine Západu. Pripadám si ako kozmonautka, ktorá sa vrátila z obežnej dráhy Zeme a ľudia mi tu tvrdia, že Zem je plochá.

Dajú sa porovnávať ruské vojny v Čečensku a na Ukrajine? Čečencov Jelcin označil za banditov, ktorí vyciavajú Rusko. Za Putina sa stali teroristami a islamistami. Keď som za Jelcina prišla prvýkrát do Čečenska, videla som sovietskych ľudí, ktorí sotva poznali Korán. K náboženstvu sa začali utiekať až neskôr, lebo svet bol voči ich osudu lahostajný a Saudská Arábia tam začala vyvážať svoj wahábizmus, ktorému podľahli hlavne mladí. Chýbalo im vzdelanie, školy boli zombardované. Ani vtedy sa v Rusku oficiálne nehovorilo o vojne - za Jelcina sa brutálna vojenská výprava volala znovunastolenie konštitučného poriadku a Putin svoje opakované celoplošné bombardovanie, zabíjanie a mučenie civilistov nazval protiteroristickou operáciou. Dlh pred vtrhnutím či už do Čečenska, alebo na Ukrajinu ruská propaganda systematicky vytvárala a naďalej vytvára obraz nepriateľa, aby ľudia bez odporu podporili vojnu.

Podobné je to aj v tom, že na Ukrajinu takisto ako v Čečensku Rusko používa zakázané zbrane proti civilnému obyvateľstvu, zriaďuje tzv. filtračné tábory. Keď v nich mučili Čečencov elektrickým prúdom, ruskí mučitelia obetiam sadisticky hovorili tu máš telefón Maschadovovi, vtedajšiemu čečenskému prezidentovi, a teraz sa to volá telefón Zelenskému. Na Ukrajinu sa to však deje v oveľa väčšom rozsahu. Čečensko malo milión obyvateľov a bolo súčasťou Ruskej federácie, Ukrajina je od roku 1991 štát, ktorého suverenitu Rusko uznalo. A podstatný rozdiel je v tom, že Západ konečne precitol. Predtým odmietal vidieť v Putinovi nebezpečného diktátora. Keď som s Čečenkami chodila do Bonnu, Bernu, Ríma a rozprávali o vojnových zločinoch páchaných na civil-

„Po rozhodnutí Ukrajiny postaviť sa na odpor ma spočiatku opantala hrôza, vyjavil sa mi čečenský odboj a ako sa to skončilo.“

nom obyvateľstve, politici iba krčili plecami: „nemôžeme izolovať Rusko, musíme s ním nejakú vychádzať“. Bolo to neznesiteľné. Putinovi tieskali v Bundestagu v roku 2001, teda v čase, keď už bol vojnový zločinec. Som nesmierne rada, že Európa a USA sú teraz jednotné, teda žiaľ, s výnimkou Maďarska. **Čo by ste odkázali odporcom sankcií proti Rusku?**

Sankcie sú nevyhnutné na prestavenie agresora, aby bolo jasné, že zločiny budú mať následky, že civilizovanému svetu záleží na spravodlivosti a na dodržiavaní pravidiel. To, že sankcie škodia aj nám, súvisí s globálnym prepletením ekonomiky s Ruskom, ale európske štáty sa z toho práve vymaňujú. Požadovať teraz koniec sankcií, aby sme sa mali dobre, je krátkozraké. Robiť naďalej obchody s teroristickými ruským štátom je nielen nemorálne, ale aj nebezpečné pre celý svet. Treba veci správne pomenovať a to sa, našťastie, deje.

Knihu *Vlčice zo Sernovodska* uzatvára text novinárky *Politkovskej*, ktorá sa v ňom vracia k vašej otázke: kde sú ruskí intelektuáli? *Politkovská* bola zavraždená. Kde sú ruskí intelektuáli teraz?

Buď sú vo väzení, alebo z Ruska odišli, či z opatrnosti mlčia. Okrem *Politkovskej*, ktorá sa ako jediná v takej miere zaujímalala o hrôzy v Čečensku a doplatila na to životom, bežní ruskí intelektuáli sa neradi vzdávajú svojho ruského šovinizmu. Dôtkne sa ich, keď bývalá sovietska republika zatúži po samostat-

nosti. Veď Rusko chce každému dobre, na Kaukaz prišlo kultúru... Ale niečo sa pohlo - objavujú pocit hanby. Jeden ruský spisovateľ na Západe, ktorého politický postoj si inak cením, mi krátko pred vojnou povedal: „Odesa je ruské mesto. A predstav si, zmenili ruské názvy ulíc. Viac tam nepocestujem, nemôžem sa na to pozeriť, všetko je po ukrajinsky.“ Po tom, čo vypukla vojna, by to určite nezopakoval, aspoň nie verejne. Zato keď som mu spomenula, že odchádzam na vystúpenie na Slovensko, hneď sa cítil ukrivdený: „Vidíš, ako ti je dobre, ja už v Rusku nemôžem vystupovať.“ Chystala som sa mu na to odpovedať: „Prepáč, pre tvoju krajinu, ktorá nás obsadila, som ja nemohla 21 rokov chodiť na Slovensko.“ Aj Rusi, ktorí sú rozhladení a sú proti Putinovi, majú v sebe istú domýšľavosť. Nezmožili sa na to, aby dekolonizovali svoje myslenie. Rusko mnohým národom ublížilo, na malé národy sa naďalej pozera zvrchu. Oni majú veľký jazyk, čo tam po nejakej ukrajínčine alebo slovenčine... Ale tento pocit nadradenosti sa začína drobiť.

Ste za bojkotovanie ruskej kultúry? Myslím si, že je to v tejto dobe potrebné, ale nie pašuálne. Propaganda Rusom hovorí - „Európa vás nenávidí“. A bojkot umenia tomu

nahráva. Súhlasím, že je nutné žiadať od ruskej opernej speváčky Anny Netrebko, aby sa jasne distancovala od Putina, s ktorým oslavovala svoje narodeniny a prijímala od neho ocenenia. A nielen od nej. Etnický pôvod a pas automaticky neznamenajú, že umelec či umelkyňa majú byť zatratení, ale zaujať postoj proti Putinovej vojne musí byť podmienkou.

Samotný Vladimir Sorokin, ktorý žije v exile, povedal, že „keď Ukrajinci nechcú Puškina - že Puškin bol podľa neho imperialista -, majú právo ho vyhodit' na smetisko, čo sa aj stáva, ale vraj nie Čechova, Tolstého alebo Čajkovského“. Dostojevskij bol veľký spisovateľ a zároveň bol imperialisticky zmysľajúci človek, ktorý písal, že pravoslávie spasí celý svet, a preto nepotrebujeme právny štát. Netreba od spisovateľov očakávať, že sú bezchybní proroci.

V Postrehoch emigrantky spomínate ôsmich stočinných, ktorí v auguste 1968 protestovali v Moskve proti okupácii Československa aj s heslom *Za vašu a našu slobodu*. Kedy ste si vy uvedomili, čo to znamená sloboda?

Títo úžasní ľudia, ako Natalia Gorbanevská a Viktor Fainberg, aj mne vtedy priniesli zvesť, že existuje sloboda nezávisle od útlaku. Oni sa pre ňu rozhodli a chránili si ju i v gulagu či v psychiatrickom

stave. Žiť v demokracii neznamená automaticky byť slobodný/á. Podmienky na to sú, ale závisí odo mňa, ako budem so slobodou narábať. V románe Na slepých krídlach opisujem, ako ma matka v Trenčine, kde som strávila detstvo, napomínala - „vonku nehovor nič, čo doma počuješ, myslíš si, čo chceš, ale nikdy to nepovedz“. Ona na to v temných 50. rokoch mala dôvod, ale jej zákaz vo mne vyvolal vzburu a aj preto som sa stala novinárkou a spisovateľkou - rozhodla som sa napísať práve to, čo si myslím. Písanie pre mňa znamená rozmýšľanie. Až v procese písania si uvedomím, čo som chcela povedať. Dám to na papier a podrobím kritike, či je to naozaj tak, či si nepotrebujem urobiť ďalšie rešerše, alebo je to celé pomýlené a treba začať z iného konca...

Ako vás zmenila táto vojna? Po rozhodnutí Ukrajiny postaviť sa na odpor ma spočiatku opantala hrôza, vyjavil sa mi čečenský odboj a ako sa to skončilo. Ale historické udalosti treba porovnávať v kontexte doby. Vojna je to najhoršie, čo môže krajinu postihnúť, na druhej strane za posledný rok sa udial posun. V Nemecku je to Zeitenwende, doslova „dobový zvrät“, čím sa myslí ochota Nemecka dodávať zbrane Ukrajine. Niektorí bývalí tzv. Putinversteher, ktorí ospravedlňovali ruského prezidenta, sú teraz ochotní verejne sa kajať. Vojna preveruje priateľstvá. Má dosah na naše osobné životy, vyjasňuje sa, kto kam politicky patrí, opustila nás ľahkosť, ale nadišiel aj čas na činy. Ozvali sa mi priateľky aktivistky z rôznych európskych krajín, s ktorými sme pred rokmi márne žiadali prestavenie ruských vojnových zločincov za zverstvá v Čečensku. Nanovo zbierajú dôkazy. 17. marec, keď Medzinárodný trestný súd vydal za tkač na Putina, je šťastným dňom. Popri nádeji na určitú právnu spravodlivosť nezbúdam na to, že na Ukrajinu naďalej zomierajú deti, muži a ženy. Myslím na to každý deň.

Irena Brežná
Slovensko-švajčiarska spisovateľka, vojnová reportérka a publicistka, emigrovala do Švajčiarska v roku 1968. Slavistka, filozofka, psychologička, tlmočnica, ľudskoprávna aktivistka. Vydala desať kníh a získala 12 ocenení vo Švajčiarsku, v Nemecku a na Slovensku. Vlni jej prezidentka Zuzana Čaputová udelila Pribinov kríž II. triedy za šírenie slovenskej kultúry vo svete. V slovenčine jej vyšla naposledy zbierka reportáží *Vlčice zo Sernovodska* (Absynt) a eseje *Postrehy emigrantky* (Aspekt).

Irena Brežná

Slovensko-švajčiarska spisovateľka, vojnová reportérka a publicistka, emigrovala do Švajčiarska v roku 1968. Slavistka, filozofka, psychologička, tlmočnica, ľudskoprávna aktivistka. Vydala desať kníh a získala 12 ocenení vo Švajčiarsku, v Nemecku a na Slovensku. Vlni jej prezidentka Zuzana Čaputová udelila Pribinov kríž II. triedy za šírenie slovenskej kultúry vo svete. V slovenčine jej vyšla naposledy zbierka reportáží *Vlčice zo Sernovodska* (Absynt) a eseje *Postrehy emigrantky* (Aspekt).

Rozhovor vyšiel v Knižnej revue, ktorú vydáva Slovenské literárne centrum.